

Εκπαιδευτικά Προγράμματα για την Όπερα στην Ελλάδα.
Η Περίπτωση της Εθνικής Λυρικής Σκηνής 2009-2012.

Ν. Ξανθούλης

Δρ. Μουσικολογίας, Συνθέτης, Επιστημονικός Συνεργάτης της Ακαδημίας Αθηνών

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα της Εθνικής Λυρικής Σκηνής δημιουργήθηκε για πρώτη φορά την καλλιτεχνική περίοδο 2009-2010 μετά από πρόταση του τότε Αντιπροέδρου Δρα Φώτη Παπαθανασίου στο Διοικητικό Συμβούλιο του οργανισμού αναθέτοντας την ευθύνη στον υπογράφο. Στα επόμενα τρία χρόνια που ακολούθησαν, παρά τον συνεχώς μειούμενο προϋπολογισμό, τα εκπαιδευτικά προγράμματα απέκτησαν ταυτότητα και σαφή προσανατολισμό με πλήθος εκδηλώσεων και παραστάσεων και με αποτέλεσμα να θεωρούνται ένα σημαντικό κομμάτι του εθνικού οργανισμού που υπηρετεί τη λυρική τέχνη.

Με την έναρξη της λειτουργίας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων έπρεπε να τεθεί ευθύς αμέσως η φιλοσοφία και οι στόχοι του προγράμματος. Η πρόταση προς το Δ.Σ. έπρεπε να είναι όσον το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη και να ανταποκρίνεται τόσο στα διεθνή στάνταρτς όσο και στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Επί μακρόν μελετήσαμε τα αντίστοιχα προγράμματα ευρωπαϊκών και αμερικανικών οπερών. Αφού ετοιμάστηκε η πρότασή μας ήρθαμε σε επαφή με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Μετροπόλιταν Όπερας της Νέας Υόρκης για να εκφράσουν και αυτοί τη γνώμη τους για τα προτεινόμενα. Ο τότε υπεύθυνος του αντιστοίχου προγράμματος θεώρησε το πρόγραμμά μας εντυπωσιακό και μας πρότεινε κάτι το οποίο θεωρούσε πολύ σημαντικό μεν, πλην ανέφικτο – όπως φάνηκε αργότερα – για τα ελληνικά δεδομένα. Η πρότασή του αφορούσε την αξιολόγηση του προγράμματος από εξωτερική εταιρεία, κάτι που δεν προβλέπεται από την ελληνική δημόσια διοίκηση.

Ξεκινώντας λοιπόν από τη φιλοσοφία θεωρήσαμε ότι:

Η όπερα είναι η τέχνη η οποία συνδυάζει εν δυνάμει **όλες τις τέχνες** μαζί. Εφ' όσον το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν οδηγεί τους μαθητές στην όπερα τότε η Όπερα θα πάει σε αυτούς. Αν σκεφτούμε όμως πιο πλατιά την έννοια μαθητής και αφού η δια βίου εκπαίδευση διεύρυνε την αντίληψη του «μαθητή», ο οποιοσδήποτε άνθρωπος που ενδιαφέρεται να μάθει, είναι εν δυνάμει «υποψήφιος μαθητής». Πιστεύοντας λοιπόν ακράδαντα ότι η ενασχόληση με την τέχνη ανεβάζει το αισθητικό κριτήριο τότε:

Υψηλό αισθητικό κριτήριο = ομορφότερος κόσμος (καλύτερος κόσμος)

Ως στόχοι ετέθησαν:

- Βελτίωση του αισθητικού κριτηρίου των νέων και ενηλίκων
- Αύξηση του κοινού της ΕΛΣ
- Διάδραση με την κοινωνία

Στη συνέχεια έπρεπε να τεθούν οι ομάδες στόχευσης (target groups)

- Νήπια
- Μαθητές πρωτοβάθμιας
- Μαθητές δευτεροβάθμιας
- Φοιτητές και ενήλικες
 - A. Τμήματα Μουσικολογίας
 - B. Τμήματα τεχνών εν γένει
 - Γ. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
 - Δ. Φοιτητές εν γένει
 - E. Προς οποιονδήποτε ενήλικα που ενδιαφέρεται
- Δάσκαλοι και καθηγητές μουσικής
- Οι υπάλληλοι της ΕΛΣ
- Επιμόρφωση των υπαλλήλων ως εν δυνάμει «πρώτοι πελάτες».
- Να μάθουν πού δουλεύουν και τι είναι αυτό που προσφέρει η ΕΛΣ στον κόσμο. Θα μπορούσε να είναι και ένας τρόπος προσέγγισης των εργαζομένων μεταξύ τους
- Ομάδες περιθωρίου (Μετανάστες, τσιγγάνους, ομάδες με προβλήματα π.χ. ΚΕΘΕΑ)(Διαφωτιστικό το παράδειγμα της Όπερας του Παρισιού)

- Δήμοι και συνεργασίες με περιφερειακούς οργανισμούς τεχνών (Δημοτικά Ωδεία κυρίως).
- Οργανώσεις εργαζομένων (ΓΣΕΕ, Εργατικό Κέντρο, ΑΔΕΔΥ κλπ)

Για την προώθηση έγιναν οι ακόλουθες προτάσεις:

- Ιστοσελίδα
- Booklets
- Σεμινάρια σε δασκάλους
- Διαφήμιση μέσω ΜΜΕ
- Εκπομπή στο Ραδιόφωνο (Γ' Πρόγραμμα αλλά και σε άλλα προγράμματα)
- Εκπομπή στην τηλεόραση (ΕΡΤ ή κανάλι της Βουλής ή SKY)
- Παρουσιάσεις στον χώρο της Λυρικής
- Παρουσιάσεις σε άλλους χώρους
- Λεξικό Μουσικής
- Events Happenings με σκοπό την προβολή του εκπαιδευτικού προγράμματος

Ο προγραμματισμός της τριετίας, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου πραγματοποιήθηκε, δεδομένων των συνθηκών, έγινε ως ακολούθως:

1. Η Προπαιδεία της Όπερας
2. Επισκέψεις μαθητών στη Λυρική
3. Ανοιχτές πρόβες
4. Επισκέψεις μονωδών σε σχολεία
5. Τριήμερο μαθητικό φεστιβάλ όπερας στη Λυρική¹
6. Ημερίδες καθηγητών παν/μίου πριν από κάθε παράσταση
7. Καλλιτεχνικό καφενείο στο φουαγιέ (μεγάλος λογοτέχνης + νέος συνθέτης + τραγουδιστής)
8. Από τη Λύρα στη Λυρική (παραγωγή)
9. Πρακτική φοιτητών και σπουδαστών
10. Εξάμηνο μάθημα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών στην ΕΛΣ

1. Ο Rex Doyle στο βιβλίο του *Staging youth theater* αναλύει τη διαδικασία αυτή με πολλή δημιουργικότητα μέσα από την μεγάλη του εμπειρία. (Rex Doyle, "Staging youth theatre" a practical guide, The Crowood Press ltd, 2003) σελ. 104

11. Οδηγός Όπερας για νέους (παράσταση + έκδοση DVD και CD)
12. Περιληπτική ωριαία παράσταση
13. Πειραματική Σκηνή
14. Χρησιμοποίηση του 1ου 15ημέρου του Σεπτεμβρίου για σεμιναριακή εκπαίδευση Ορχήστρας και Χορωδίας
15. Μαθήματα όπερας για τους υπαλλήλους της ΕΛΣ
16. Παιδικές όπερες γραμμένες από τα παιδιά, τους καθηγητές ή και παράγοντες της ΕΛΣ²

Από τα παραπάνω προγραμματισθέντα δεν πραγματοποιήθηκαν το 7 (Καλλιτεχνικό καφενείο στο φουαγιέ συνδυάζοντας λογοτέχνη και συνθέτη), το 11 (Οδηγός Όπερας για νέους ως παράσταση και εκδόσεις), το 12 (περιληπτική ωριαία παράσταση) και το 15 (μαθήματα όπερας για τους υπαλλήλους της ΕΛΣ).

Ο χώρος της συγκεκριμένης εισήγησης είναι πολύ λίγος για να γίνει αναφορά σε όλες μας τις δραστηριότητες. Μπορούμε όμως, να περιγράψουμε τις βασικές δράσεις με περισσότερες λεπτομέρειες

Βασικές δράσεις

Αιχμή του δόρατος του προγράμματός μας ήταν η δράση που τιτλοφορήθηκε για προφανείς λόγους «Από τη Λύρα στη Λυρική».

Με προσωπικά τεχνικά μέσα, μα πάνω από όλα με εφόδιο την καλή μας διάθεση και πίστη σε αυτό που κάναμε καταφέραμε να κάνουμε, την πρώτη χρονιά, παρουσιάσεις σε 24 σχολεία της Αθήνας, στο ΔΗΠΕΘΕ Καλαμάτας και στη Δραματική σχολή του Εθνικού Θεάτρου.

Η βασική δομή των παρουσιάσεων χωριζόταν σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, στο πλαίσιο μιας ιστορικής αναδρομής, παρουσιάζαμε την πρωτότυπη αρχαία ελληνική μουσική με αρχαία ανακατασκευασμένη λύρα (Ν. Ξανθούλης) και τραγούδι (η γραμματέας του τμήματος Ιωάννα Κιράνταγλη)

Τα κομμάτια τα οποία παρουσιάζαμε ήταν τα εξής:

Χρυσέα Φόρμιγξ από τον Α΄ Πυθιόνικο του Πινδάρου 5ος αι. π.Χ.

Κατολοφύρομαι του Ευριπίδη 408 π.Χ.

² . Ο Τηλ. Μουδατσάκης αναπτύσσει την πρακτική της δραματοποίησης των κειμένων στο βιβλίο του «Η Θεωρία του Δράματος», στη σχολική πράξη, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σελ 87

Ωδή στη μούσα του Μεσομήδη 2ος αι. μ.Χ.

Επιτάφιος του Σεικίλου 2ος – 3ος αι. μ.Χ.

Παράλληλα προβάλλαμε εικόνες από την αγγειογραφία που αναπαριστούν μουσικούς εν δράσει αλλά και πλήθος άλλων τεκμηρίων που δείχνουν την πορεία από την αρχαία μουσική στην σύγχρονη δυτικοευρωπαϊκή παράδοση.

Η ιστορική πορεία έφτανε μέχρι την εποχή που η Camerata Fiorentina προσπάθησε να αναβιώσει την αρχαία ελληνική τραγωδία στο είδος αυτό που ονομάζεται σύγχρονη όπερα.

Στο δεύτερο μέρος του προγράμματος είχαμε δύο επιλογές: Είτε να προβάλουμε μέσα από προβολέα σύγχρονες παραγωγές όπερας. Είτε να παρουσιάσουμε ζωντανά μουσικά παραδείγματα με καλλιτέχνες της ΕΛΣ, όταν είχαμε τη δυνατότητα.

Στην πρώτη περίπτωση οι μαθητές των σχολείων παρακολουθούσαν μέρη από τον *Ορφέα* του Κλάουντιο Μοντεβέρντι (την πρώτη σύγχρονη όπερα του 1607) και από το πιο γνωστό ίσως έργο του λυρικού θεάτρου: την *Αΐντα* του Τζουζέππε Βέρντι. Ανάλογα με τον χρόνο που είχαμε και παρακολουθώντας προσεκτικά τις αντιδράσεις των παιδιών πολλές φορές παρουσιάσαμε και άλλα έργα, όπως τη *Νόρμα* του Μπελλίνι, την *Μαντάμα Μπατερφλάι* του Πουτσίνι, τον *Ναμπούκο* του Βέρντι, τον *Ιπότη με το Ρόδο* του Ρίχαρντ Στράους ή τον *Ορφέα και την Ευρυδίκη* του Γκλουκ.

Στη δεύτερη περίπτωση συνεργασθήκαμε με μουσικούς της ορχήστρας και μονωδούς της ΕΛΣ. Πρόσωπα κλειδιά οι βιολονίστες Θωμάς Στεφανίδης, Παντελής Σταματέλλος, και Κώστας Λαζαρίδης, η αλτίστα Μαριβίτα Γραμματικάκη και η τσελίστα Μαρίνα Κολοβού αλλά και τόσοι άλλοι συνάδελφοι που διέθεσαν πολλές φορές αφιλοκερδώς τον χρόνο τους. Από τους μονωδούς μόνιμοι συνεργάτες μας ήταν η Βάγια Κωφού, ο Χρήστος Αμβράζης, ο Παύλος Μαρόπουλος και η Ελένη Βουδουράκη.

Το πρόγραμμα του κουαρτέτου εγχόρδων ήταν κυρίως το ακόλουθο:

Μια μικρή νυχτερινή μουσική και το Divertimento του Mozart Κοντσέρτο για όμποε (σε διασκευή για πίκολο τρομπέτα) του Benedetto Marcello Quartetto του Haydn.

Μετά την μικρή συναυλία οι μουσικοί παρουσίαζαν τα όργανά τους. Αντίστοιχη παρουσίαση γίνονταν και με την τρομπέτα σε μια ιστορική αναδρομή από την αρχαία σάλπιγγα μέχρι τη σύγχρονη τρομπέτα καταδεικνύοντας την εξέλιξη του οργάνου.

Πολλές φορές αυτοσχεδίαζα με την τρομπέτα μου σε στυλ τζαζ τη στιγμή που το κουαρτέτο εγχόρδων έπαιζε Χάυντν. Με τον τρόπο αυτό, που θα χαρακτηρίζονταν μάλλον ευχάριστος, τα παιδιά αναγνώριζαν τις αμέτρητες δυνατότητες έκφρασης των καλλιτεχνών.

Για τα μικρά παιδιά είχαμε φτιάξει με την Μαριβίτα Γραμματικάκη ένα μικρό μουσικό παραμύθι με τίτλο οι περιπέτειες του Γίγαντα Ασηλάμπα Ντελασή για έγχορδα, τρομπέτα, αφήγηση και τραγούδι. Στο τέλος η Βάγια Κωφού και ο Χρήστος Αμβράζης παρουσίαζαν μια σκηνή από την οπερέτα «Ο Βαπτιστικός» του Θεόφραστου Σακελλαρίδη και το πρόγραμμα έκλεινε είτε με επίσκεψη στα παρασκήνια (αν ήμασταν στο θέατρο ΟΛΥΜΠΙΑ) είτε με μια όμορφη συζήτηση με τα παιδιά.

Εκδόσεις

Ως προέκταση του εκπαιδευτικού μας έργου θεωρήσαμε απαραίτητο την έκδοση δύο βιβλίων τα οποία καλύπτουν μαθητές ηλικίας από 8 έως 18 ετών

Η πρώτη μας έκδοση ήταν το βιβλίο *Ψήνεσαι για όπερα*³; σε κείμενα Νίκου Ξανθούλη, ιδέα και επεξεργασία δομής Ιωάννα Καράνταγλη. Κείμενα με χιουμοριστικό ύφος, απλά και περιεκτικά, φωτογραφίες με υψηλή αισθητική συνιστούν έναν χρήσιμο οδηγό όπερας για εφήβους αλλά και ενήλικες σχετικά με το είδος.

Αργότερα ακολούθησε το βιβλίο *Οι Σποκ-Η Νυχτερίδα*. Ιταλικής παραγωγής σε επιμέλεια του τομέα, μετά από προτροπή του Καλλιτεχνικού Διευθυντή και το οποίο συνέπεσε με την παράσταση της παιδικής σκηνής Η Νυχτερίδα - ο χορός των παραμυθιών. Η οπερέτα του Στράους αποδόθηκε με μορφή κόμιξ, με παράλληλα εκπαιδευτικά παιχνίδια, ευχάριστα και με σεβασμό στα παιδιά. Οι εκδόσεις πωλούνταν στο πωλητήριο του θεάτρου Ολύμπια και στο θέατρο Ακροπόλ.

1^ο και 2^ο μαθητικό φεστιβάλ όπερας

Για πρώτη φορά στην ιστορία του Οργανισμού εντάχθηκε το Μαθητικό Φεστιβάλ Όπερας που διενεργήθηκε για δύο συνεχείς χρονιές. Την πρώτη χρονιά συμμετείχαν

³ Η φανταστική προσέγγιση του θέματος αναλύεται εξαιρετικά από την Helen Nicholson στο “Theatre and Education” σελ. 47

τα ακόλουθα σχολεία με τις εξαιρετικές παραστάσεις που ετοίμασαν και πραγματοποιήθηκε στις 22 Μαρτίου 2010 (με ελεύθερη είσοδο)

1. *Η Παναγία των Παρισίων*/Ρόκ όπερα των Λυκ Πλαμοντόν και Ριτσιάρ Κοτσιάντε/Ελληνογαλλικό Λύκειο «Ευγένιος Ντελακρουά»
2. *Το Βέλος που δεν πληγώνει*/Μουσικό Αυτοσχεδιαστικό θέατρο του Βασίλη Μαυρογεωργίου/Μουσικό Σχολείο Αλίμου
3. *Συναυλία με έργα σκηνικής μουσικής/Συμφωνική Ορχήστρα νέων Δημοτικού Ωδείου Καλαμάτας*
4. *Συναυλία Χορωδίας/Μουσικό Σχολείο Πειραιά*
5. *Ποιος έκανε πιπί στο Μισσισιππί ;*/Παρμύθι των Ευγένιου Τριβιζά, Έλενα Κυρίτση και Ιωσήφ Βαλέτ /Μουσικό Σχολείο Ιλίου
6. *Συναυλία Συμφωνικής Ορχήστρας και Χορωδίας με έργα από το οπερατικό ρεπερτόριο/Πειραματικό Μουσικό Γυμνάσιο-Λύκειο Παλλήνης*

Τη δεύτερη χρονιά τα μουσικά σχολεία Ρόδου, Καλαμάτας, Πειραιά, Παλλήνης, Ιλίου και τα Νέα Εκπαιδευτήρια Μαλλιάρια, παρουσίασαν όπερες, μιούζικαλ, χορωδιακά, όπερα δωματίου, μπάντες και πολλά happenings.

Τα Σχολεία παρουσίασαν το ακόλουθο πρόγραμμα:

Τρίτη 29 Μαρτίου

15:00 Μουσικό Σχολείο Πειραιά - «ο Τικαλάκης» του Στέλιου Μαρίνη.

17:30 Πρότυπο Μουσικό Γυμνάσιο – Λύκειο Παλλήνης σε συνεργασία με το Μουσικό Σχολείο Ρόδου - «Το καναρίνι» του Γιάννη Δροσίτη και εισαγωγές από όπερες με την Φιλαρμονική του Σχολείου.

20:00 Μουσικό Σχολείο Καλαμάτας - «Η Χαμένη Κούκλα» του Νίκου Τσότρα.

Τετάρτη 30 Μαρτίου

17:00 Νέα Εκπαιδευτήρια Μαλλιάρια - «Ο Γύρος του Κόσμου σε 80 Ημέρες», μουσική, σκηνοθεσία και κείμενα Μαριάννας Παπαδοπούλου.

19:00 Μουσικό Σχολείο Ιλίου - «Το Μαγικό Βιολί» σε μουσική του Ιωσήφ Βαλέτ και λιμπρέτο του μαθητή από τη Θεσσαλονίκη Ραφαήλ Κετσετσίδη, ο οποίος κέρδισε το διαγωνισμό λιμπρέτου Όπερας (συνεργασία ΕΛΣ και ΕΚΕΒΙ).

20:30 Μουσικό Σχολείο Ιλίου - «Βαστιανός και Βαστιανή» του Μότσαρτ.

Πριν και μετά τις παραστάσεις διοργανώθηκαν happenings και μικρές εκδηλώσεις μέσα και έξω από το Θέατρο ΟΛΥΜΠΙΑ.

Τις γιορτές αυτές της όπερας παρακολούθησαν πάνω από 8.000 θεατές και συμμετείχαν 1000 περίπου παιδιά.

Συνεργασία με το τμήμα Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών

Οι φοιτητές του τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν στα πλαίσια εξαμηνιαίου προαιρετικού μαθήματος, έναν ολοκληρωμένο κύκλο προβών της όπερας *Μποέμ* του Πουτσίνι.

Επίσης παρακολούθησαν εισηγήσεις σχετικές με το έργο, από τον σκηνοθέτη, τον μαέστρο του έργου, τον καθηγητή Νίκο Μαλιάρα, τον υπεύθυνο του τομέα Δραματολογίας της ΕΛΣ Νίκο Δοντά και τον υπεύθυνο του τομέα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων Δρα Νίκο Ξανθούλη. Στις υποχρεώσεις των φοιτητών ήταν η εκπόνηση και παρουσίαση εργασιών.⁴

Βοήθεια στο ανέβασμα διασκευασμένων λυρικών έργων για παιδιά σε μια διαδραστική σχέση με την ΕΛΣ.

- *L' Enfant de la Mer* και - *Fado* Δύο όπερες που συνετέθησαν από τον Νίκο Ξανθούλη σε στίχους μαθητών του ελληνογαλλικού σχολείου Ευγένιος Ντελακρούά και παίχθηκαν από τα παιδιά με μικρή ορχήστρα.

⁴ Οι φοιτητές στη συγκεκριμένη δράση δεν ήταν απλοί ακροατές. Προσπαθήσαμε να δημιουργήσουν μια ζωντανή σχέση με το έργο σαν να συμμετέχουν και αυτοί στο ανέβασμα με τις δικές τους προτάσεις. Βλ. readership, spectatorship embodiment and affect Helen Freshwater, "Theatre and Audience" Palgrave Macmillan, 2009 σελ. 11

- Όπερα παιδική του δασκάλου μουσικής Αντώνη Κυρμπάτσου στο Δημοτικό Σχολείο του Αγ. Ιωάννη Ρέντη

Διαλέξεις πριν την πρεμιέρα

Την πρώτη καλλιτεχνική περίοδο τρεις καθηγητές πανεπιστημίου ή ερευνητές από μεγάλα ερευνητικά κέντρα παρουσίαζαν το κοινωνικό, καλλιτεχνικό και πολιτικό πλαίσιο της εποχής που ανέβηκε η πρεμιέρα του κάθε έργου.

Το 2010-11 οι διαλέξεις περιορίστηκαν στον Ν. Ξανθούλη

Το 2011-12 οι διαλέξεις έγιναν ένας διάλογος ανάμεσα στον Ν. Ξανθούλη και τον ιστορικό τέχνης καθηγητή Μάνο Στεφανίδη

Παρακάτω παραθέτουμε έναν πίνακα όλων των παραγωγών και εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν από το 2009 έως το 2012

Πίνακας 1. Παραγωγές και εκδηλώσεις 2009-2012

1	57 Διαλέξεις 2009-2010 πριν την <i>Πρεμιέρα</i> :: εκδηλώσεις - διαλέξεις με 25 καθηγητές πανεπιστημίου 2010-2011: 10 διαλέξεις - Ν. Ξανθούλης 2011-2012: 12 διαλέξεις – Μ. Στεφανίδης - Ν. Ξανθούλης
2	111 Παρουσιάσεις «Από τη Λύρα στη Λυρική» και «Μαγικός Αυλός» (3) Ωριαίες 2009-2010 : 30 παρουσιάσεις - 25 σχολεία Αθήνας & ΔΗΠΕΘΕ Καλαμάτας 2010-2011: 40 παρουσιάσεις σε 30 σχολεία της Αθήνας 2011-2012: 41 παρουσιάσεις σε 34 Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Αθήνας, της Επαρχίας και του Εξωτερικού (Ιταλία)
3	2 μουσικοθεατρικές παραστάσεις : Στο Ελληνογαλλικό Σχολείο «Ευγένιος Ντελακρουά» και στο 2ο Δημοτικό Αγίου Ιωάννη Ρέντη
4	2 Μαθητικά Φεστιβάλ Όπερας : 2010 (6 όπερες από 6 σχολεία) στην ΕΛΣ και 2011(5 όπερες από 5 σχολεία)
5	1. “Το Μαγικό Βιολί” για τις European Opera Days 2011 στην ΕΛΣ 2. «Οι Περιπέτειες του Γίγαντα Ασηλάμπα» Μουσικό παραμύθι (για τα

 Νηπιαγωγεία και τα Δημοτικά)

6 Παρουσιάσεις οργάνων και επισκέψεις κοινού στα παρασκήνια μετά το τέλος των παραστάσεων του *Μαγικού Βιολιού*

7 **Βιβλία που εκδόθηκαν:**

1. «Ψήνεσαι για Όπερα»;
2. Σποκ- Η Νυχτερίδα
3. Εγχειρίδιο για τον «Κουρέα της Σεβίλλης»
4. Εγχειρίδιο ανεβάσματος μιας μουσικοθεατρικής παράστασης

8 **ΕΣΠΑ: «Ο Κουρέας της Σεβίλλης διαδραστικά στα σχολεία»**

Διήμερο πρόγραμμα με κλιμάκιο της ΕΛΣ στα σχολεία όλης της επικράτειας⁵. Διοικητική οργάνωση: Αστερία Σαμουελιάν Καλλιτεχνικός προγραμματισμός: Νίκος Ξανθούλης

Βιβλιογραφία

- Γκόβας Ν. (2003). «Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο», ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές, Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Doyle R. (2003). *Staging youth theatre a practical guide*, The Crowood Press Ltd.
- Freshwater H. (2009). *Theatre and Audience*. Palgrave Macmillan.
- Μουδατσάκης, Τ.Ε. (1994). «Η Θεωρία του Δράματος», στη *σχολική πράξη*, Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Nicholson H. (2009). *Theatre and Education*. Palgrave Macmillan

⁵ Στο διήμερο πρόγραμμα συμμετείχαν και τέσσερις animatrices οι οποίες μέσα από ασκήσεις, παιχνίδια και τεχνικές βοηθούσαν τους μαθητές να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν την όπερα με έναν δημιουργικό τρόπο. Βλ. Νίκος Γκόβας «για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο» Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σελ. 19